

ANTONÍN CHITTUSSI

1. 12. 1847 - 1. 5. 1891

Antonín Chittussi se narodil 1. prosince 1847 v Ronově nad Doubravkou v kupecké rodině. Matka byla Češka, otec italského původu, odtud jeho cizokrajné jméno. Rodina neměla nic společného s uměním, přišla však z „města starých cihlových paláců (Ferrara), jejichž dvory se otevírají skvostnými, tichými loggiemi do překrásných zahrad ferrarských“. Snad až odtud si v sobě nesl Chittussi zvláštní přežitky, znaky předků, stesk po kráse, vštípený druhým rodovým vlivem, vlivem české matky a vlivem prostředí.

Studoval v Čáslavi, Kutné Hoře a zejména v Praze. Po více než 10 letech akademického školení a tápání odchází do Paříže. Zde vznikly obrazy: *Z okolí Paříže, Montmartre, Trocadero v Paříži, Na březích Seiny, Nábřeží v Paříži, Nádraží v Paříži* a k Francii jako takové se váží obrazy *Severofrancouzská krajina v zimě, Na dráze orléánské, Krajina z Bretagne, Francouzská krajina, Poustevna J. J. Rousseaua v Montmorency*. Před francouzskou etapou svého života však ještě podnikl studijní cestu do Uher.

Na svých četných cestách zaznamenává na své plátno nejen historicky důležitá místa. Osud ho zavál i do války, v roce 1878 se zúčastnil pod vlajkou Rakousko-Uherska okupace Bosny a Hercegoviny. U člověka Chittussiho citlivosti to byl rozhodující moment. Surové události vyhranily Chittussiho povahové vlastnosti. Do tohoto období patří obraz *Mohamedánský hřbitov v Bosně, Z uherské pusty, Pusté cesty*. Ze svědectví samotného umělce i ze vzpomínek jiných víme, že to, co tam viděl, prohloubilo vrozenou melancholii, zdvojilo prudkost jeho reakcí - dědictví po italských předcích, vystupňovalo nedůvěru k lidem a podepřelo pochyby o dobrém uspořádání společnosti, založené, jak sám poznal, na surovém kořistnictví. A podle jeho vlastních slov „vzdor, odpor k člověčenstvu posílil obrat k přírodě“. Zde můžeme vyjmenovat mnoho obrazů opěvujících krásu české krajiny, které to dokládají: *Západ slunce v Čechách, Měsíční svit v Čechách, Z Českomoravské vysočiny, Údolí Vltavy u Roztok,*

Údolí Chrudimky, Jihočeský rybník, Pohled na Hradčany a Malou Stranu a mnoho prostých obrazů z venkova: *Louka u lesa, Rybáři na řece*.

V českém krajinářství poslední čtvrtiny 19. století zaujímá Antonín Chittussi jedno z nejvýznamnějších míst. Jeho jméno znamená vlastně zcela samostatnou kapitolu českého krajinářství. Typem svého nadání je zjevem ojedinělým, „světoobčanem širokých zájmů a širokého rozponu životního, který po řadu let samotařil na kraji lesa fontainebleauského“, kde například tvoří *Západ slunce ve Fontainebleau, Jaro ve Fontainebleau, Les fontainebleauský a Podzim ve Fontainebleau*. Šel po jiných cestách než české malířství té doby, které bylo zaujato spíše velkou společenskou úlohou, výzdobou Národního divadla, pokládaného za svatyni celé české kultury, za „velký sesterský dar architektury, sochařství i malby hudbě, poezii a dramatu“.

Je nápadný nepoměr mezi velkou popularitou a nepřesnou znalostí díla. V literatuře pak shledáváme příkré protimluvy. Označen nejprve za radikála, jímž nebyl, a dokonce za impresionistu, jímž přes několik pozoruhodných souvislostí nebyl rovněž, byl pokládán později za zjev vlastní vinou opožděný, který příklonem ke druhé a třetí vrstvě barbizonské školy v Paříži minul možnost přímého navázání na revoluci světla a barev, již přinesl impresionismus. Nesnáze spočívají ještě v paradoxu jiném. Životopisná látka, podrobně známá, která by dnes dovolila snadno rekonstruovat a poznat umělcův život bez mezer až do povahových rysů, událostí citového života a také chronologii a itineráře cest, je příliš rozsáhlá. Nesnadné je však třídění uměleckého materiálu, následnost nedatovaných obrazů, kolísání a poklesy umělecké hodnoty, závažná otázka falz. Ze studií na akademii v Praze, Mnichově a Vídni, z pobytu v Uhrách zůstaly jenom nepatrné zlomky. Nemalá část zralého díla je dávno rozptýlena a snad navždy ztracena v cizině, jiná žárlivě střežena v soukromých sbírkách. Navíc dlouho nepříznivá situace Národní galerie dovolovala pouze čas od času ukázat úzký výběr. Teprve v poslední době rozsáhlejší, širěji koncipované výstavy znovu připomenuly Chittussiho místo ve sledu vývoje českého umění devatenáctého století.

Kromě obrazů krajin Chittussi vytvořil také řadu portrétů, převážně osobního významu, a zabýval se soustavněji i malbou zátiší. V Chittussiho zátiších, kterých lze dnes zaznamenat dvanáct, se podobně jako v jeho krajinách rýsovalo další propojení k francouzské tradici žánru zátiší jako důležitému východisku moderní tvorby. Malíř tu potvrzuje svůj zájem o věci všedního života, o zdánlivě prostou (obrazovou) skutečnost. Malířskou interpretaci barvy a ještě více materiálu věcí doprovází lapidární rozvrh obrazového prostoru. Předměty v Chittussiho zátiších však neztrácejí zcela ani svou

služebnost ani symboliku. Přestože zjevně Chittussi nemaloval ani zátiší jen na objednávku, nýbrž z tvůrčí potřeby, přece jen mu zůstala hlavně protiváhou krajinářské práce.

Chittussiho choroba, tuberkulóza plic, způsobená vlastní neopatrností v druhé polovině osmdesátých let a dalším nedbáním o sebe stále zhoršovaná, vedla v průběhu posledních tří roků života v důsledku fyzické deklinace nejenom k ubývání tvůrčích sil a pak i pracovních schopností, ale zřejmě také, podle řady příznaků, o nichž víme od současníků, k vážné neuróze. Ač ještě v září roku 1888 navštívil ve Vodňanech Julia Zeyera, vyhýbá se přátelům i společnosti. Jeho korespondence umlká. Nakonec žije v nouzi z trapných výpůjček. O záchranu zničeného zdraví se pokusil pozdě. Cestě do Tater, kde se chtěl léčit, vděčíme ještě za několik posledních drobných malířských vzkazů. Umělec, který ještě nedávno chtěl vytvářet „krajiny velkých měst“, nevnímá už ani majestát hor, nemá sil. Jenom několika motivy se pokouší sám sebe přesvědčit, že není všechno ztraceno. Antonín Chittussi umírá v Praze na Vinohradech 1. května 1891 ve věku 44 let.

Náhrobek mu postavili přátelé. Z jara roku 1897 píše Julius Zeyer z Vodňan Marii Kalašové, kultivované překladatelce Maeterlincka, že přijede do Prahy, čeká jenom, až náhrobní kříž pro Chittussiho bude dokončen. A básníková přítelkyně odpovídá: „*Kříž na Chittussiho hrobě již stojí... Je krásný... Až na všem bude ležet prach času, bude ještě krásnější*“. Jako by tu hovořila ne o náhrobku, ale o umělcově díle.